МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Тема: **«Державна підтримка малого та середнього бізнесу: фінансові інструменти та їх ефективність»**

Здобувача вищої освіти ІІ рівня, ІІ курсу, групи ФМУП-24-1,

спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

освітня програма Управління публічними фінансами

_____ Войтовича Владислава Васильовича
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Буряк Аліна Вікторівна, к.е.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми

_____ Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри публічних фінансів протокол від «20» січня 2026 № 7.

Завідувач кафедри _____ Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2026

Реєстрація № 1 30.01.2026 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту _____ _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 4 (добре) 75 балів 05.02.2026 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

,

Голова комісії: _____ Т. Г. Бондарук
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ І. М. Давиденко
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ О. Д. Гордей
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Г. О. Скрипник
(підпис) (ініціали, прізвище)

Секретар _____ В. Ю. Шепленко

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Доповідь	**від 0 до 10**	8		Т. Г. Бондарук
2. Роздатковий матеріал	**від 0 до 5**	4		А.В. Буряк
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу	**від 0 до 25**	21		О. Д. Гордей
4. Апробація (участь у конференціях)	**від 0 до 10**	5		В. Ю. Шепиленко
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	38		Г.О. Скрипник
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	75		Дар-Н.М. Давиденко

Оцінка керівника 37 балів _____ Буряк А. В.
Підпис ПІП

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100 – БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка з 100-бальною шкалою	**Оцінка за шкалою ЄКТС**	**Оцінка за національною шкалою**	**Дата**	**П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря (підписи)**
75	A	5 (відмінно)	05.02.2026	Т. Г. Бондарук А.В. Буряк О. Д. Гордей В. Ю. Шепиленко Г.О. Скрипник Дар-Н.М. Давиденко

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	**Оцінка за шкалою ЄКТС**	**Оцінка за національною шкалою**
90-100	A	5(відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	D	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	EX	2 (незадовільно)

Факультет фінансів та цифрових технологій

Кафедра публічних фінансів

Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок

Освітня програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую
Завідувач кафедри _____ О. Д. Гордей
«19» 11 2024

Завдання на кваліфікаційну роботу (проєкт) здобувачу вищої освіти

Войтовича Владислава Васильовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи (проєкту) «Державна підтримка малого та середнього бізнесу: фінансові інструменти та їх ефективність»
Затверджена наказом ректора від «26» листопада 2024 № 1768
2. Строк здачі закінченої роботи 10.01.2026
3. Мета роботи - обґрунтування ролі державної підтримки малого і середнього бізнесу, аналіз фінансових інструментів та оцінка їх ефективності для розробки рекомендацій щодо вдосконалення державної політики у цій сфері.
Предмет – фінансові інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу та особливості їх використання в умовах сучасних економічних трансформацій.
Орієнтовна база дослідження Міністерство фінансів України
4. Вихідні дані до роботи нормативно-правові документи, що регулюють державну підтримку малого та середнього бізнесу: фінансові інструменти та їх ефективність.
5. Перелік графічного матеріалу 2 рисунки, 9 таблиць.
6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом):
Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти здійснення державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.
1.1. Поняття, сутність та критерії малого та середнього бізнесу.
1.2. Методологічні підходи до вивчення малого та середнього бізнесу.
Розділ 2. Аналіз механізму державної підтримки малого та середнього бізнесу.
2.1. Інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу.
2.2. Оцінка ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу.

Розділ 3. Перспективи розвитку державної підтримки малого та сер
бізнесу у сучасних умовах.

7. Календарний план виконання роботи

№ з/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної)роботи	Строк виконання ет роботи	
		За планом	Факт
1	2	3	4
1	Затвердження теми роботи в результаті опрацювання та обговорення з науковим керівником у відповідності до освітньо-професійної програми	З 10.10 – 27.11.2024	26.11.
2	Узгодження проєкту плану та завдання до випускної кваліфікаційної роботи	грудень 2024	
3	Представлення І-го розділу кваліфікаційної роботи науковому керівнику	03.02-28.02.2025	
4	Представлення ІІ -го розділу кваліфікаційної роботи науковому керівнику	01.05-30.05.2025	
5	Направлення наукової статті за підписом керівника кваліфікаційно роботи до друку (за бажанням здобувача вищої освіти)	до 01.09.2025	
6	Представлення ІІІ -го розділу кваліфікаційної роботи науковому керівнику	01.10-30.10.2025	
7	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника та подання її на повторну перевірку	з 03.11-20.11.2025	
8	Проходження попереднього захисту кваліфікаційної роботи	28.11-17.12.2025	
9	Отримання відгуку керівника та рецензента	18.12.-30.12.2025	
10	Перевірка кваліфікаційної роботи на академічний плагіат	01.01 - 20.01.2026	
11	Оформлення та подання прошитої кваліфікаційної роботи на кафедру	до 30.01.2026	
12	Захист кваліфікаційної роботи (проєкту)	05.02.2026	

8. Дата видачі завдання «10» 10 2024

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) _____ Буряк А.В.

(підпис) (прізвище, ініціа

10. Гарант освітньо-професійної програми _____ Гордей О. Д.

(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Войтович В.В.

(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

У роботі досліджено сутність, поняття та критерії малого і середнього бізнесу як важливої складової національної економіки. Розглянуто методологічні підходи до його вивчення, зокрема системний, порівняльний та структурно-функціональний аналіз, що дають змогу комплексно оцінити роль цього сектору у соціально-економічному розвитку. Проаналізовано основні інструменти державної підтримки малого і середнього бізнесу, серед яких фінансово-кредитні програми, податкові пільги, гарантійні механізми та грантова допомога. Особливу увагу приділено оцінці ефективності зазначених заходів, визначено їхні сильні сторони й обмеження у сучасних умовах. Окреслено перспективи удосконалення державної політики у сфері підтримки малого і середнього бізнесу, що передбачають розширення фінансових інструментів, цифровізацію державних сервісів, сприяння інноваційній та експортній діяльності. Зроблено висновок про ключову роль малого і середнього бізнесу у відновленні економіки України та необхідність послідовної державної стратегії його розвитку.

Ключові слова: малий та середній бізнес, фінансові інструменти, державна підтримка, ефективність, економічна політика, інноваційний розвиток.

ABSTRACT

The study examines the essence, conceptual foundations, and criteria of small and medium-sized enterprises as a vital component of the national economy. It considers methodological approaches to their analysis, including systemic, comparative, and structural-functional methods, which allow for a comprehensive assessment of the role of this sector in socio-economic development. The article analyzes the principal instruments of state support for small and medium-sized enterprises, such as financial and credit programs, tax incentives, guarantee mechanisms, and grant-based assistance. Particular attention is devoted to evaluating the effectiveness of these measures, identifying their strengths and limitations under current conditions. The research outlines the prospects for improving state policy in the field of small and medium-sized enterprises support, emphasizing the expansion of financial instruments, the digitalization of public services, and the promotion of innovative and export-oriented activities. The conclusion highlights the crucial role of small and medium-sized enterprises in Ukraine's economic recovery and underscores the need for a consistent and long-term state strategy for their development.

Keywords: small and medium-sized enterprises, financial *instruments, state support, effectiveness, economic policy, innovative development.*

ЗМІСТ

ВСТУП 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ 8

1.1. Поняття, сутність та критерії малого та середнього бізнесу 8

1.2. Методологічні підходи до вивчення малого та середнього бізнесу 13

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ 19

2.1. Інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу 19

2.2. Оцінка ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу 25

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ 38

ВИСНОВКИ 48

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 51

ВСТУП

Актуальність теми. зумовлюється ключовою роллю цього сектору в економічному розвитку, забезпеченні зайнятості та формуванні конкурентного середовища. Малий та середній бізнес виступає основою інноваційної активності, сприяє диверсифікації економіки, стимулює внутрішній попит і формує середній клас як соціально-економічну базу суспільної стабільності. В умовах глобалізації та посилення міжнародної конкуренції розвиток малого та середнього бізнесу стає визначальним чинником збереження національної економічної безпеки, підвищення гнучкості економічної системи та її адаптаційного потенціалу.

Особливої ваги проблема підтримки малого та середнього бізнесу набуває в Україні, де трансформаційні процеси, військово-політичні виклики та наслідки кризових явищ актуалізують потребу у створенні сприятливого бізнес-середовища. Обмежений доступ до фінансових ресурсів, високий рівень податкового навантаження, недосконаліть інституційної інфраструктури та нестабільність законодавчої бази значно ускладнюють діяльність суб’єктів малого та середнього бізнесу. За цих умов державна підтримка стає не лише інструментом вирівнювання дисбалансів, але й необхідною передумовою забезпечення стійкого економічного зростання.

Важливою складовою механізму підтримки виступають фінансові інструменти, серед яких пріоритетне значення мають кредитно-гарантійні програми, податкові стимули, грантове фінансування, субсидії та компенсаційні механізми. Саме ефективність їх використання визначає здатність держави створити умови для саморозвитку бізнесу, зменшення тінізації економіки та підвищення рівня інвестиційної активності. У цьому контексті дослідження державної політики щодо малого та середнього бізнесу, оцінка результативності застосованих інструментів та пошук нових форм стимулювання набувають особливого значення.

Актуальність обраної теми зумовлена не лише об’єктивною необхідністю теоретико-методологічного осмислення феномену малого та середнього бізнесу, але й практичною потребою удосконалення механізмів його державної підтримки в Україні. Системне дослідження ефективності фінансових інструментів сприятиме формуванню науково обґрунтованих рекомендацій для державної економічної політики, що відповідає стратегічним цілям модернізації національної економіки та інтеграції України до європейського економічного простору.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі характеризується широким спектром міжнародних і національних досліджень, які висвітлюють як теоретичні, так і практичні аспекти цієї проблематики. У міжнародному контексті, керівництва та аналітичні звіти ЄС і ОЕСР приділяють увагу визначенню критеріїв малих та середніх підприємств, оцінці їхнього внеску у національні економіки та методологічним аспектам оцінки ефективності державних програм підтримки. Світовий банк також пропонує емпіричні дані та аналітичні підходи до оцінки фінансових показників малого та середнього бізнесу у різних країнах. Вітчизняні дослідження відзначають актуальність проблеми державної підтримки українських підприємств, особливо в умовах сучасних економічних викликів, включаючи вплив війни. Дослідження теми є всебічним, поєднуючи міжнародний досвід, національні аналітичні оцінки та нормативно-правову базу, що створює комплексну основу для подальшого вивчення ефективності фінансових інструментів підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Мета дослідження полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні сутності та ролі державної підтримки малого і середнього бізнесу, аналізі застосовуваних фінансових інструментів та оцінці їх ефективності з метою формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення механізму державної політики у цій сфері.

Завдання дослідження:

– дослідити поняття, сутність та критерії малого та середнього бізнесу;

– проаналізувати методологічні підходи до вивчення малого та середнього бізнесу;

– охарактеризувати інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу;

– провести оцінку ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу;

– з’ясувати перспективи розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу у сучасних умовах.

Об'єктом дослідження виступає система державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні.

Предметом дослідження є фінансові інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу та особливості їх використання в умовах сучасних економічних трансформацій.

Методи дослідження. Використано діалектичний метод для розкриття закономірностей розвитку малого та середнього бізнесу і ролі державної підтримки в умовах сучасних трансформацій; методи аналізу та синтезу — для визначення сутності та складових механізму підтримки; індуктивний і дедуктивний підходи — для формулювання узагальнень на основі вивчення конкретних практик; порівняльно-правовий метод — для зіставлення вітчизняного та зарубіжного досвіду фінансового стимулювання бізнесу; статистичний аналіз — для оцінки результативності застосування інструментів підтримки; системно-структурний метод — для дослідження взаємозв’язку елементів державної політики щодо малого та середнього бізнесу; а також метод прогнозування — для визначення перспектив розвитку державної підтримки в Україні.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані теоретичні положення та висновки поглиблюють розуміння сутності державної підтримки малого та середнього бізнесу та ролі фінансових інструментів у забезпеченні його розвитку. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення державної політики у сфері

стимулювання підприємництва, розроблення програм підтримки малого та середнього бізнесу на національному та регіональному рівнях, а також у практичній діяльності органів державної влади, що здійснюють регулювання бізнес-середовища. Крім того, положення дослідження можуть слугувати базою для подальших наукових розробок у сфері економічної політики та навчально-методичного забезпечення дисциплін, пов’язаних із проблематикою підприємництва та державного регулювання економіки.

Апробація результатів роботи.

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття, сутність та критерії малого та середнього бізнесу

Поняття малого та середнього бізнесу є однією з ключових категорій сучасної економічної науки та державної політики, оскільки саме цей сектор визначає динаміку розвитку національної економіки, формує конкурентне середовище, стимулює інноваційну активність і сприяє зайнятості населення. Малий та середній бізнес виступає основою для створення гнучкої та адаптивної економічної системи, здатної швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища. У науковій літературі та нормативно-правових актах використовується різне трактування категорії «малий і середній бізнес», однак домінуючими залишаються кількісні критерії, пов’язані з чисельністю працівників, річним оборотом та обсягом активів підприємства. Так, у керівництві Європейської Комісії «User guide to the SME definition» підкреслюється, що малі та середні підприємства класифікуються за трьома ключовими параметрами: кількістю зайнятих осіб (до 250 працівників), річним оборотом (до 50 млн євро) та балансом активів (до 43 млн євро) [50]. Така методика дозволяє забезпечити уніфікацію підходів на рівні ЄС та створює базу для порівняння стану розвитку малого та середнього бізнесу між державами. Водночас у більшості підходів спільною рисою є розуміння малого та середнього бізнесу як сукупності суб’єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність на власний ризик, мають відносно невеликий обсяг ресурсів і персоналу, а також обмежений доступ до зовнішніх ринків капіталу.

Сутність малого та середнього бізнесу проявляється у його багатофункціональності. Він не лише забезпечує виробництво товарів і надання послуг, але й виконує важливу соціальну роль, формуючи основу середнього класу та сприяючи підвищенню рівня життя населення. Малий бізнес

характеризується гнучкістю, здатністю швидко адаптуватися до змін попиту, створювати нові ринкові ніші, тоді як середній бізнес поєднує у собі елементи інноваційності з більшою масштабністю та стабільністю функціонування. Цей сектор є також важливим чинником децентралізації економіки, оскільки він забезпечує розвиток регіонів, зменшує диспропорції між великими промисловими центрами та периферійними територіями, сприяє зайнятості та інтеграції населення в економічні процеси.

Згідно з дослідженням Ремінського М. М. та Глущенка Я. І., основними проблемами розвитку малого та середнього бізнесу в Україні є високий рівень податкового навантаження, складність доступу до фінансування, бюрократичні бар'єри та нестабільність економічного середовища. Ці фактори значно ускладнюють ведення бізнесу та стримують його розвиток. Автори також зазначають, що для сприяння розвитку малого та середнього бізнесу необхідно впроваджувати ефективні реформи, спрямовані на спрощення регуляторного середовища, зменшення податкового навантаження та покращення доступу до фінансових ресурсів [19].

Паливода Е. М. та Теміндарова Ю. А. вказують на важливість адаптації малого та середнього бізнесу до європейських стандартів та інтеграції в європейську економіку. Вони підкреслюють необхідність гармонізації законодавства, впровадження європейських норм та стандартів, а також розвитку інфраструктури підтримки підприємництва. Такі кроки сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному ринку [15].

За даними Світового банку, мікро-, малі та середні підприємства становлять понад 90 % усіх підприємств у світі, забезпечують від 50 до 70 % робочих місць і відіграють вирішальну роль у розвитку внутрішнього ринку та підвищенні рівня життя населення [35]. Важливою характеристикою малого та середнього бізнесу є його висока адаптивність до змін зовнішнього середовища та здатність швидко реагувати на інноваційні виклики, що відзначається у наукових працях із менеджменту знань у малому бізнесі [27].

З позицій методологічного аналізу малого та середнього бізнесу у працях OECD наголошується, що він є не лише «економічним актором», але й чинником інституційної стабільності суспільства. У «OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2019» та «OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2023» доводиться, що малі та середні підприємства забезпечують від 60 до 70 % зайнятості у більшості країн-членів ОЕСР, виступають головними провайдерами інновацій та створюють основу для сталого зростання [38]. У цьому контексті сутність малого та середнього бізнесу варто розглядати не лише як економічну категорію, а й як суспільний інститут, що інтегрує економічні, соціальні та культурні виміри.

В Україні правові засади функціонування малого та середнього підприємництва закріплено у Законі «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [17], де передбачено чіткі показники для класифікації: мікропідприємства — до 10 працівників і річний дохід до 2 млн євро; малі підприємства — до 50 працівників і річний дохід до 10 млн євро; середні підприємства — до 250 працівників і річний дохід до 50 млн євро. Подібні критерії застосовуються і в Європейському Союзі, що створює передумови для гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами.

Малі підприємства відрізняються специфічними рисами, які визначають їх економічну сутність, тому їх визначення повинне включати як спільні характеристики з іншими видами підприємництва, так і особливі риси, які виділяють їх серед інших суб'єктів бізнесу. Потрібно розрізняти терміни «мале підприємство» і «мале підприємництво», оскільки перше стосується конкретних економічних суб'єктів, тоді як друге визначення позначає загальний економічний процес.

Сектор малого підприємництва неоднорідний і включає різноманітні типи учасників економічної діяльності, від мікропідприємств до малих компаній з низьким рівнем продуктивності. Кожен з них має свої унікальні цілі, переваги та недоліки, що відрізняє їх від інших типів підприємств. Таким чином, мале

підприємництво виступає особливим видом бізнесу, який включає діяльність індивідуальних підприємців і невеликих компаній з різними формами власності та організаційними структурами, орієнтованими на отримання прибутку.

Малі підприємства мають відмінні риси порівняно з великими корпораціями. Одна з ключових відмінностей полягає у їх масштабі: малі підприємства мають меншу кількість співробітників і виробляють менше товарів та послуг порівняно з великими фірмами. Структура власності також інша, у малих підприємствах зазвичай власник або група власників беруть участь у повсякденному управлінні компанією, вони також більш гнучкі у прийнятті рішень, що дозволяє їм швидше адаптуватися до змін на ринку, ніж великим корпораціям [2].

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» мікропідприємствами вважаються компанії, що на момент складання річної фінансової звітності за попередній рік відповідають хоча б двом з наступних критеріїв: балансова вартість активів не перевищує 350 тисяч євро, чистий дохід від реалізації продукції не перевищує 700 тисяч євро та середня кількість працівників не перевищує 10 осіб. Підприємства, що не підпадають під категорію мікропідприємств, але відповідають хоча б двом з таких критеріїв: балансова вартість активів не перевищує 4 мільйонів євро, чистий дохід від реалізації продукції не перевищує 8 мільйонів євро та середня кількість працівників не перевищує 50 осіб, вважаються малими підприємствами. Підприємства, які не відповідають критеріям для малих підприємств, але відповідають хоча б двом з наступних критеріїв: балансова вартість активів не перевищує 20 мільйонів євро, чистий дохід від реалізації продукції не перевищує 40 мільйонів євро та середня кількість працівників не перевищує 250 осіб, вважаються середніми підприємствами.

Великі підприємства, зазвичай, мають показники, що перевищують критерії для середніх підприємств. Їх балансова вартість активів перевищує 20 мільйонів євро, чистий дохід від реалізації продукції перевищує 40 мільйонів євро, а середня кількість працівників перевищує 250 осіб. Для визначення

відповідності критеріям у євро застосовується офіційний курс гривні до євро, розрахований на підставі офіційних валютних курсів Національного банку України на відповідний період [16].

Для України визначення та розвиток малого та середнього бізнесу мають особливу актуальність. У «Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017–2020» зазначається, що малий та середній бізнес становить понад 99 % зареєстрованих суб'єктів господарювання країни, проте його внесок у ВВП не перевищує 40 %, що свідчить про значний невикористаний потенціал [36]. У дослідженні ПРООН «Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні» підкреслюється, що повномасштабна війна завдала значних збитків цьому сектору, але водночас продемонструвала його високу стійкість і гнучкість, оскільки понад 40 % підприємців, незважаючи на втрати, продовжили діяльність і навіть адаптували бізнес-моделі до нових реалій [14].

Вітчизняні дослідники також наголошують на важливості уточнення критеріїв малого та середнього бізнесу з урахуванням особливостей української економіки. Так, Науменко та Грабко у порівняльному аналізі наголошують, що хоча Україна формально орієнтується на критерії ЄС, вітчизняні реалії вимагають додаткового урахування галузевих та регіональних відмінностей [12]. Бортнік підкреслює, що функціонування малого та середнього бізнесу є неоднорідним: у сфері послуг спостерігається швидке зростання, тоді як у промисловості малі підприємства стикаються з браком доступу до фінансових ресурсів та технологій [3]. У новітніх умовах воєнного стану дослідження Дюка та Чаланова доводить, що малого та середнього бізнесу є не лише об'єктом державної політики, а й активним суб'єктом суспільної стійкості, адже значна частина підприємців долучилася до волонтерської та гуманітарної діяльності, забезпечуючи економіку та громади життєво необхідними ресурсами [7].

Таким чином, поняття, сутність та критерії малого та середнього бізнесу становлять цілісну систему, яка відображає як його економічні характеристики, так і соціально-функціональне призначення. Малий та середній бізнес є

невід'ємною складовою сучасної ринкової економіки, що забезпечує її життєздатність, конкурентоспроможність і соціальну орієнтованість. Успішне функціонування цього сектору залежить від створення сприятливих умов державного регулювання та підтримки, що робить дослідження його сутності та критеріїв особливо важливим для наукової думки та практики економічного розвитку. У світовій та українській практиці спостерігається поступова еволюція розуміння малого та середнього бізнесу – від статистичної категорії до ключового інституційного елемента економічного розвитку та соціальної стабільності.

1.2. Методологічні підходи до вивчення малого та середнього бізнесу

Методологічні підходи до вивчення бізнесу є ключовим компонентом сучасних економічних досліджень, оскільки від них залежить ефективність аналізу, планування та стратегічного розвитку підприємств. Дослідження бізнесу передбачає інтеграцію різних наукових підходів, методів і моделей, які дозволяють комплексно оцінювати внутрішнє та зовнішнє середовище компанії, а також прогнозувати її діяльність у довгостроковій перспективі. Галько Л. О. підкреслює, що бізнес-планування є одним із центральних інструментів реалізації методологічного підходу, оскільки воно забезпечує систематичний аналіз ресурсів підприємства, структурує процеси прийняття рішень та дозволяє визначити оптимальні шляхи розвитку компанії з урахуванням економічних та організаційних факторів [4]. Автор звертає увагу на те, що успішне планування неможливе без використання методичних моделей, які враховують як фінансові, так і нефінансові показники діяльності бізнесу.

Михайленко О. В. також наголошує на важливості методологічного підходу при розробці бізнес-плану підприємства, зазначаючи, що комплексне застосування стратегічного, фінансового та організаційного аналізу дозволяє формувати реалістичні цілі та механізми їх досягнення. Автор відзначає, що

системний підхід до бізнес-планування сприяє зниженню ризиків, оптимізації ресурсів та підвищенню ефективності управлінських рішень [11]. Такий підхід передбачає використання як традиційних методів аналізу, так і сучасних інформаційних технологій, що дозволяє отримувати більш точні та своєчасні дані для прийняття рішень.

Філіна С. В., Дрига О. В. та Кужель О. В. у своїй роботі звертають увагу на теоретичні та методичні аспекти формування стратегії розвитку підприємства, підкреслюючи, що методологія досліджень у бізнесі повинна враховувати багатовимірність економічних процесів. Автори пропонують інтеграційний підхід, який поєднує економічний, організаційний та соціально-психологічний аналіз, що дозволяє комплексно оцінювати потенціал підприємства, ризики та можливості [21]. Такий підхід забезпечує не лише стратегічне планування, а й прогнозування динаміки розвитку бізнесу з урахуванням змін у зовнішньому середовищі та поведінки споживачів.

Івахненков С. В. підкреслює важливість адаптації зарубіжних методологічних підходів до національних умов, відзначаючи, що американські моделі дослідження бізнесу можуть слугувати основою для вдосконалення української наукової методології. Автор зазначає, що запозичення кращих практик з інших країн дозволяє підвищити наукову обґрунтованість рішень, які приймаються в управлінні підприємствами, та сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності [8].

Вивчення малого та середнього бізнесу потребує комплексного методологічного підходу, оскільки цей сектор поєднує економічні, соціальні, правові та культурні аспекти суспільного розвитку. Складність дослідження малого та середнього бізнесу полягає в його багатовимірності: з одного боку, він є об’єктом економічного аналізу, що вимагає оцінки ефективності господарських процесів, фінансової стійкості та інвестиційної активності; з іншого боку, він становить важливу соціальну інституцію, що забезпечує зайнятість, формує середній клас і впливає на суспільні трансформації. Саме тому методологія дослідження малого та середнього бізнесу має інтегративний

характер, поєднуючи в собі економічні, соціологічні, правові та управлінські підходи [31].

Економічний підхід базується на аналізі ресурсного забезпечення та результативності діяльності малого та середнього бізнесу. Тут використовуються методи макро- та мікроекономічного аналізу, що дають змогу визначити внесок малого та середнього бізнесу у формування ВВП, структуру зайнятості, обсяги податкових надходжень та інноваційний потенціал. Особливу увагу приділяють фінансовим інструментам розвитку підприємництва, доступу до кредитування, оцінці інвестиційної привабливості та рівня рентабельності. Економічний підхід дозволяє окреслити ключові обмеження у розвитку малого та середнього бізнесу, серед яких дефіцит капіталу, нестабільність економічного середовища та недостатній рівень державної підтримки.

Так, міжнародні дослідження OECD підкреслюють важливість систематичного збору та аналізу даних щодо чисельності підприємств, зайнятості, обсягів продажів та фінансових показників, що дозволяє оцінити внесок малого та середнього бізнесу у національну економіку та ефективність державної політики підтримки [38; 39]. Подібний підхід застосовується у роботах Світового банку, де акцент робиться на фінансових бар'єрах, які обмежують розвиток малого та середнього бізнесу у країнах із перехідною економікою, а також на аналізі фінансового дефіциту та можливостей залучення інвестицій для мікро-, малих і середніх підприємств [37].

Соціологічний підхід акцентує увагу на соціальній функції малого та середнього бізнесу. Він розглядає підприємництво як інструмент інтеграції населення в економічні відносини, засіб зниження рівня безробіття та формування соціально орієнтованої економіки. Соціологічні дослідження малого та середнього бізнесу дозволяють виявити мотиваційні чинники підприємницької активності, рівень підприємницької культури, бар'єри у започаткуванні власної справи та проблеми взаємодії підприємців із державними інституціями.

Глобальні огляди Global Entrepreneurship Monitor демонструють, що аналіз підприємницької активності повинен враховувати різноманітність мотивацій, від необхідності виживання до інноваційного потенціалу, а також вплив соціального середовища та державних інституцій на розвиток підприємництва [32].

Правовий підхід передбачає аналіз нормативно-правового забезпечення діяльності малого та середнього бізнесу. Його сутність полягає у вивченні законодавчих критеріїв віднесення підприємств до категорій мікро-, малих і середніх, а також регуляторних механізмів, що визначають умови їх функціонування. Значна увага приділяється порівняльно-правовим дослідженням, які дозволяють зіставити українську практику підтримки малого та середнього бізнесу із європейськими та світовими стандартами, визначити перспективи гармонізації законодавства та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності правового регулювання.

Ключовим елементом методології є використання концепції гетерогенності малого та середнього бізнесу, що передбачає класифікацію підприємств за типологіями, які відображають їхню масштабність, галузеву приналежність, ступінь інноваційності та динаміку зростання. Так, OECD у дослідженні «Understanding SME heterogeneity» пропонує підходи до формування політико-релевантних типологій, які дозволяють розробляти більш цілеспрямовані та ефективні програми підтримки підприємництва [49]. Це сприяє диференційованому підходу до аналізу та розробки політики, що враховує внутрішню неоднорідність малого та середнього бізнесу та різний рівень їхніх потреб у ресурсах і підтримці [42].

Методологія також передбачає застосування системного аналізу та інтеграції даних з різних джерел. У Європейській Комісії підкреслюють, що оцінка продуктивності та стану малого та середнього бізнесу потребує методологічної когерентності та порівнянності даних, що формуються у різних країнах ЄС, зокрема через SBA country fact sheets, що дозволяє забезпечити

єдиний підхід до моніторингу та порівняння ефективності політики підтримки [30].

Інноваційний та управлінський підходи акцентують увагу на знанні, інтелектуальних ресурсах і управлінських практиках у малого та середнього бізнесу. Систематичні літературні огляди вказують на те, що управління знаннями та технологіями є критично важливим фактором для конкурентоспроможності малих та середніх підприємств, оскільки забезпечує адаптацію до ринкових змін та підвищує ефективність їхньої діяльності [27]. Управлінський підхід зосереджений на дослідженні організаційно-інституційного механізму підтримки підприємництва, включаючи систему державних програм, регіональних стратегій і діяльність спеціалізованих органів влади. У межах цього підходу аналізуються інструменти державної політики, які забезпечують фінансову, інформаційну та консультативну допомогу підприємцям, а також досліджуються інститути бізнес-асоціацій, інкубаторів та кластерів.

Такий комплексний підхід дозволяє створити цілісне уявлення про функціонування малого та середнього бізнесу, визначити ефективні механізми державної підтримки та сприяти формуванню сталих моделей розвитку підприємництва на національному та глобальному рівнях [39].

Таким чином, методологічні підходи до вивчення малого та середнього бізнесу є багатовекторними та взаємодоповнюваними. Їх поєднання забезпечує цілісне бачення сутності та ролі малого та середнього бізнесу в економіці й суспільстві, дозволяє виявити проблемні зони його розвитку та обґрунтувати ефективні напрями державної підтримки. Комплексний характер дослідження сприяє формуванню науково обґрунтованих рекомендацій для удосконалення економічної політики, орієнтованої на розвиток підприємницького потенціалу та забезпечення сталого економічного зростання.

Висновок до розділу 1

Малий та середній бізнес становить одну з ключових основ сучасної економіки та суспільного розвитку, поєднуючи економічні, соціальні й інституційні виміри. Його сутність виявляється не лише у виробництві товарів і послуг, а й у формуванні конкурентного середовища, розвитку інновацій, створенні робочих місць і зміцненні середнього класу. У вітчизняній та міжнародній практиці вироблено різні підходи до визначення критеріїв малого та середнього бізнесу, проте спільним залишається розуміння цього сектору як гнучкого, адаптивного та водночас вразливого до викликів економічного середовища. Методологічні засади дослідження малого та середнього бізнесу відзначаються багатовимірністю та інтегративністю, адже охоплюють економічні, правові, соціологічні та управлінські підходи, що забезпечує повне уявлення про його функціонування та роль у національній і світовій економіці. У цьому контексті державна підтримка малого та середнього бізнесу набуває особливого значення, оскільки від її ефективності залежить конкурентоспроможність національної економіки, стійкість суспільних інститутів та реалізація потенціалу підприємництва як рушійної сили сталого розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

2.1. Інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу

Державна підтримка малого та середнього бізнесу є одним із ключових чинників розвитку національної економіки, адже саме цей сектор формує конкурентне середовище, забезпечує створення робочих місць, сприяє розвитку інновацій та стимулює економічну активність на регіональному й національному рівнях. У сучасних умовах нестабільності, зумовленої як внутрішніми трансформаціями, так і глобальними викликами, малий та середній бізнес потребує системної та цілеспрямованої підтримки з боку держави, яка реалізується через комплекс фінансових, організаційно-правових та інституційних інструментів.

Водночас вітчизняний малий і середній бізнес стикається з низкою проблем – обмеженим доступом до кредитних ресурсів, нестабільністю податкової системи, бюрократичними бар’єрами та високим рівнем ризиків, пов’язаних з воєнними діями. Тому державна підтримка, реалізована через фінансові, правові та інституційні інструменти, стає стратегічним чинником його виживання і зростання.

Одним із провідних інструментів державної підтримки є фінансово-кредитні механізми, які включають пільгове кредитування, державні гарантії та компенсацію відсоткових ставок за кредитами. Для більшості представників малого бізнесу доступ до фінансових ресурсів є одним із головних бар’єрів, адже комерційні кредити характеризуються високою вартістю та жорсткими умовами застави. Саме тому створення державних програм часткового гарантування кредитів дозволяє знизити ризики банківських установ і водночас забезпечити підприємцям можливість отримати фінансування для розвитку. У цьому контексті значення мають і програми компенсації частини процентних

ставок, що робить кредити для бізнесу більш доступними та стимулює розширення підприємницької активності.

Фінансово-кредитна підтримка є ключовим елементом державної політики у сфері сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. Як зазначають Дикань В. В. та Фролова Н. Л., одним із найважливіших напрямів у воєнний час є програми кредитування під державні гарантії та компенсації відсоткових ставок, зокрема в межах ініціативи «Доступні кредити 5–7–9%» [6]. Такі заходи дозволяють підприємствам отримати доступ до обігового капіталу навіть в умовах високої невизначеності, а державі – підтримати робочі місця та відновлення виробництва. Окрім того, у кризовий період запроваджуються механізми відстрочення сплати податків і пільгові податкові режими, що тимчасово знижують навантаження на підприємців та стимулюють їхню ділову активність.

Не менш важливим напрямом державної підтримки є розвиток системи грантів та субсидій. Грантові програми орієнтовані на підтримку стартапів, інноваційних проєктів, а також бізнесів у стратегічно важливих сферах, зокрема в аграрному секторі, сфері ІТ чи «зелених» технологіях. Гранти дають можливість підприємцям отримати фінансування без зобов’язання його повертати, що знижує фінансові ризики й стимулює реалізацію новаторських ідей. Субсидії, у свою чергу, спрямовані на часткове покриття витрат підприємців, наприклад на оренду приміщень, оплату праці чи енергоресурси, що особливо актуально в умовах підвищеного навантаження на бізнес.

Важливим інструментом є грантові та субсидійні програми, які набули особливого поширення у 2022–2023 роках. Як наголошує Ковтун Т. Ю., гранти в межах урядової програми «єРобота» спрямовані на створення нових бізнесів і розширення вже існуючих, особливо у сферах виробництва, сільського господарства та послуг [9]. Грантова підтримка, на відміну від кредитів, дозволяє підприємцям розвиватися без необхідності обслуговування боргових зобов’язань, що підвищує їхню стійкість у воєнних умовах. Водночас субсидії та програми співфінансування частково покривають витрати бізнесу,

забезпечуючи збереження робочих місць і мінімізацію ризиків закриття підприємств.

Податково-правові інструменти також займають важливе місце серед механізмів державної підтримки малого та середнього бізнесу. Йдеться насамперед про спрощену систему оподаткування, яка дозволяє малим підприємцям зменшити адміністративний тиск і спростити ведення бухгалтерського обліку. Застосування єдиного податку, зниження ставок або податкові канікули для новостворених підприємств стимулюють вихід бізнесу з тіні та сприяють його легалізації. Податкові пільги мають особливе значення для інноваційно орієнтованих підприємств, адже зменшення податкового навантаження дозволяє акумулювати більше ресурсів для розвитку технологій та інвестицій у власне виробництво.

Організаційно-інституційні інструменти державної підтримки передбачають створення сприятливих умов для розвитку підприємництва через інфраструктуру підтримки бізнесу. До таких інструментів належать бізнес-інкубатори, центри підтримки підприємництва, кластери, технопарки та акселераційні програми. Вони забезпечують підприємців не лише консультативною та інформаційною допомогою, а й доступом до освітніх програм, менторської підтримки, професійних мереж і нових ринків. У цьому контексті особливу роль відіграє цифровізація державних послуг, яка спрощує реєстрацію бізнесу, доступ до програм фінансування та подачу звітності.

Як показує аналіз Бережницької У. Б., в Україні активно функціонують організації, покликані надавати консультаційну, освітню та інформаційну допомогу підприємцям – бізнес-інкубатори, центри підтримки підприємництва, технопарки та кластери [1]. Такі інституції забезпечують не лише доступ до професійної експертизи, але й формують середовище для кооперації бізнесу та науки, сприяючи впровадженню інноваційних технологій. Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва визнано одним із ключових факторів підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу.

Особливої уваги потребує доступність фінансових ресурсів, адже саме вона часто є вирішальною для розвитку малого та середнього бізнесу. Дослідження Центру економічної стратегії свідчать, що попри державні ініціативи значна частина підприємців все ще відчуває брак доступного кредитування. Основними проблемами є недостатня капіталізація банків для роботи з малим бізнесом, високі ризики неповернення та брак механізмів сек'юритизації [25]. Вирішення цих проблем потребує розширення державних гарантійних програм та залучення міжнародних фінансових інституцій, які могли б стати додатковим джерелом ліквідності для банківської системи.

Варто також виокремити інструменти регіональної підтримки малого та середнього бізнесу. Місцеві органи влади дедалі активніше впроваджують програми сприяння розвитку підприємництва, надають фінансову та консультативну допомогу на рівні територіальних громад, що особливо важливо для регіонів із низькою інвестиційною привабливістю. Створення спеціальних економічних зон, пільгових умов для інвесторів, програм співфінансування проєктів місцевих підприємців сприяє збалансованому розвитку територій та підвищує рівень зайнятості населення.

Окремо слід наголосити на значенні міжнародних інструментів підтримки, які реалізуються у співпраці з міжнародними фінансовими інституціями та програмами технічної допомоги. Вони забезпечують українським підприємцям доступ до дешевих кредитних ресурсів, грантів і навчальних програм, інтегруючи національний бізнес у європейський та світовий економічний простір.

Міжнародні огляди також підтверджують важливість цілісної політики підтримки підприємництва. У звіті OECD SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2024 підкреслюється, що Україна має позитивні зрушення у створенні умов для розвитку малого та середнього бізнесу, проте ще стикається з проблемами у сфері регуляторної політики, доступу до фінансів та цифровізації [44]. Ефективність державних інструментів визначається не лише їхнім існуванням, а й практичною дієвістю, тобто здатністю реально змінювати

умови для бізнесу. Саме тому міжнародні організації наголошують на важливості моніторингу й оцінки програм підтримки, аби уникнути формального характеру їхнього запровадження.

Слід також зазначити, що державна політика підтримки малого бізнесу повинна враховувати регіональні особливості. Як стверджують Черничко Т. В. та Михайляк Г. І., інструменти підтримки мають диференціюватися залежно від соціально-економічних умов регіону [22]. У сільській місцевості пріоритетними є програми розвитку агропідприємництва та самозайнятості, тоді як у великих містах – стимулювання інноваційних стартапів і сфер креативної економіки. Такий підхід дозволяє збалансувати економічний розвиток територій і уникнути надмірної концентрації ресурсів у кількох центрах.

Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Україні є стратегічним фактором економічної стабільності й розвитку, особливо в умовах воєнного стану та глобальної нестабільності. Вона спрямована на усунення основних бар'єрів для підприємництва – обмеженого доступу до фінансових ресурсів, податкової нестабільності, бюрократії та високих ризиків. Для цього застосовується комплекс фінансово-кредитних, грантових, податково-правових, організаційних та інституційних інструментів, а також механізми регіональної та міжнародної підтримки.

Таблиця 2.1

Основні інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні

Напрям підтримки	**Зміст та інструменти**	**Значення для бізнесу**
Фінансово-кредитна підтримка	- Пільгове кредитування - Державні гарантії - Компенсація відсоткових ставок (програма «5–7–9%»)	Забезпечує доступ до обігового капіталу, знижує ризики банків, підтримує виробництво та робочі місця
Гранти та субсидії	- Програма «єРобота» - Гранти для стартапів, агро- та ІТ-бізнесів, «зелених» технологій - Субсидії на покриття витрат	Дають фінансування без боргового навантаження, стимулюють інновації та збереження робочих місць

Напрям підтримки	Зміст та інструменти	Значення для бізнесу
	(оренда, зарплата, енергоресурси)	
Податково-правові інструменти	- Спрощена система оподаткування - Єдиний податок - Податкові канікули - Пільги для інноваційних підприємств	Зменшують адміністративний тиск, стимулюють легалізацію бізнесу та інвестиції в розвиток
Організаційно-інституційна підтримка	- Бізнес-інкубатори - Центри підтримки підприємництва - Технопарки, кластери - Освітні та акселераційні програми - Цифровізація держпослуг	Забезпечують консалтинг, навчання, доступ до ринків і технологій, сприяють інноваціям
Регіональна підтримка	- Програми територіальних громад - Спеціальні економічні зони - Місцеве співфінансування бізнес-проєктів	Сприяють збалансованому розвитку регіонів, підвищують зайнятість і інвестиційну привабливість
Міжнародна підтримка	- Програми технічної допомоги - Дешеві кредити від міжнародних фінансових інституцій - Навчальні програми - Співпраця в межах OECD, ЄС	Інтегрує український бізнес у світову економіку, забезпечує доступ до додаткових ресурсів

Система державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні є багатовекторною та охоплює фінансові, податкові, організаційні й міжнародні інструменти. Її ефективність полягає не лише в наявності окремих програм, а й у комплексному підході до усунення структурних бар'єрів для підприємництва. В умовах воєнних ризиків особливо актуальними стають програми кредитування під державні гарантії, гранти та податкові пільги, які дозволяють бізнесу зберігати життєздатність. Водночас розвиток інституційної

інфраструктури та міжнародне партнерство формують передумови для довгострокового зміцнення підприємницького середовища. Таким чином, державна підтримка виступає не лише антикризовим механізмом, але й основою для майбутньої економічної модернізації України.

Таким чином, інструменти державної підтримки малого та середнього бізнесу охоплюють широкий спектр заходів — від фінансових до організаційних та правових. Їхня ефективність залежить від узгодженості та системності реалізації, адже лише комплексний підхід здатен створити стабільне та передбачуване середовище для підприємництва. В умовах сучасних глобальних викликів та внутрішніх економічних трансформацій державна підтримка малого та середнього бізнесу є не просто необхідним, а стратегічним елементом економічної політики, що сприяє зміцненню економічної безпеки держави, розвитку інновацій та інтеграції України у світову економіку.

2.2. Оцінка ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу

Оцінка ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу є складним і багатовимірним завданням, що вимагає врахування як економічних, так і соціальних показників. Малий і середній бізнес вважається рушієм економічного зростання, оскільки він забезпечує гнучкість на ринку, створює нові робочі місця, стимулює інноваційний розвиток і формує конкурентне середовище. Водночас державні інструменти підтримки не завжди приносять очікуваний результат, і саме тому виникає потреба у ґрунтовному аналізі їхньої дієвості та впливу на підприємницьке середовище.

У науковій статті О. Гук та співавторів відзначається, що «попри численні державні програми фінансової підтримки малого та середнього бізнесу, ключовим викликом залишається забезпечення доступності ресурсів і зниження бар’єрів для залучення фінансування» [5]. Автори підкреслюють, що механізми

кредитування та державних гарантій часто мають обмежене охоплення, тоді як реальна потреба малого бізнесу у фінансових ресурсах є набагато більшою. Це свідчить про часткову ефективність існуючих інструментів: вони допомагають тим, хто вже має відносну стійкість, але залишають поза увагою значний сегмент мікропідприємців.

Результати дослідження JICA демонструють, що ще до початку війни в Україні існували системні обмеження у доступі малого та середнього бізнесу до фінансування, спричинені високими процентними ставками, низькою довірою банків до малого бізнесу та відсутністю ефективних гарантійних механізмів [26]. Відтак навіть у мирний час ефективність державної підтримки була відносно низькою, оскільки значна частина підприємців не могла скористатися запропонованими інструментами. Це свідчить про те, що слабкі місця у фінансовій інфраструктурі стали додатковим чинником уразливості сектора в умовах війни.

Аналітичний звіт Центру стратегічних та міжнародних досліджень також підкреслює, що ключовою проблемою підтримки малого та середнього бізнесу в Україні є залежність від зовнішнього фінансування, тоді як внутрішні механізми державної допомоги обмежені ресурсно [41]. Автор зазначає, що міжнародні донори фактично компенсують прогалини у внутрішніх програмах, фінансуючи грантові та кредитні інструменти. Водночас ефективність такої підтримки залежить від здатності української держави забезпечити прозорість відбору учасників програм і контроль за використанням коштів, адже лише у такому випадку вона може мати довгостроковий позитивний вплив [41].

Таблиця 2.2 демонструє кількість переїздів компаній (релокацій підприємств) в Україні за кілька років, зокрема в 2021, 2023, 2024 та 2025 роках (за доступними даними). Це дозволяє побачити тенденції зміни інтенсивності бізнес-міграції в умовах війни й після неї.

Таблиця 2.2.

Динаміка релокації підприємств в Україні (2021–2025)

Рік	Кількість релокацій	Зміна порівняно з попереднім роком (%)

	підприємств	
2021	≈ 9 — 10 тис. (оцінка)	—
2022	1 971	різке падіння
2023	14 136	+ (значне відновлення)
2024	11 083	–18 % порівняно з 2023

Джерело: [52; 53]

З таблиці 2.2. видно, що після різкого спаду в 2022 році (ймовірно, через масштабні військові дії) релокація бізнесу почала відновлюватися у 2023 році. У 2024 році кількість переїздів дещо зменшилася порівняно з піком 2023 року, але залишається вищою, ніж у довоєнному 2021 році (за оцінками). За 8 місяців 2025 року збережена помітна динаміка переїздів, що свідчить про те, що бізнес усе ще коригує місця локації відповідно до нових умов.

Таблиця 2.3 ілюструє, в яких галузях бізнес найчастіше змінював територіальну реєстрацію (релокувався) у 2024 році та 2025 році (частково за даними за 8 місяців). Це важливо для розуміння, які сектори бізнесу виявляються найбільш мобільними або вразливими до переміщень.

Таблиця 2.3

Галузева структура релокованих підприємств у 2024 та 2025 роках

Галузь / сектор	Частка у релокаціях 2024 (%)	Частка у релокаціях 2025 (%)
Оптова торгівля	32,4 %	≈ 33 % (кажу “кожен третій бізнес”)
Будівництво	6,3 %	6 %
Сільське господарство	4,6 %	5 %
Нерухомість	4,8 %	5 %
Інші галузі (сукупно)	37,0 %	залишок

Джерело: [52; 53]

Галузева структура релокацій демонструє, що оптова торгівля є найбільш мобільною галуззю: майже кожен третій бізнес, який змінює місце реєстрації, належить до неї. Сектори будівництва, агропромисловості (сільське

господарство) та нерухомості також значно представлені серед переміщень, хоча з меншими частками. Це може свідчити про те, що ці галузі особливо чутливі до змін регіональної інфраструктури, логістики, або потребують адаптації до умов безпеки і доступності ресурсів у певних регіонах.

Таблиця 2.4 відображає ключові макроекономічні індикатори, що характеризують стан малого та середнього підприємництва в Україні за період 2022–2024 років. Представлені дані дозволяють оцінити масштаб і значущість у національній економіці, зокрема його внесок у зайнятість, додану вартість та секторну структуру. Важливою складовою є аналіз впливу воєнного конфлікту на діяльність підприємств малого та середнього бізнесу, що дозволяє окреслити виклики та тенденції адаптації бізнесу в умовах кризи.

Таблиця 2.4

Ключові макроіндикатори 2022–2024 [43;29]

Показник	**Значення (оціночне / проценти)**
Частка ММСП від усіх підприємств, %	~99.9% (99.98% — за UNDP)
Частка зайнятості, % (через ММСП)	74% (UNDP) — до 81.6% в оцінці OECD (різні методології)
Частка доданої вартості (Value added) через ММСП, %	64% (UNDP) — ~70.2% (OECD)
Секторна концентрація (топ-галузі ММСП)	~40% в торгівлі (опт/роздріб), велика частка в низько-доходних секторах
Оцінка впливу війни на ММСП (каратка теза)	Значний шок у 2022; 2023–2024 — адаптація, відновлення, але високі ризики (логістика, енергетика, фінансування)

Незважаючи на негативний вплив війни у 2022 році, у 2023–2024 роках підприємства демонстрували здатність до адаптації та часткового відновлення діяльності. Водночас висока концентрація у низькодохідних секторах та ризики, пов’язані з логістикою, енергетикою та фінансуванням, залишаються ключовими викликами для розвитку ММСП у перспективі (Додаток А, Б).

Найбільш очевидним показником ефективності державної підтримки є економічний результат, що виявляється у зростанні кількості малих та середніх підприємств, збільшенні їхньої частки у структурі валового внутрішнього продукту, розширенні експортного потенціалу та підвищенні рівня зайнятості. Якщо завдяки державним програмам бізнес отримує доступ до фінансування, зменшує податкове навантаження чи користується пільгами на оренду або енергоресурси, це безпосередньо сприяє його розвитку. Проте важливо враховувати не лише кількісні, а й якісні зміни: чи зростає конкурентоспроможність підприємств, чи впроваджують вони інноваційні технології, чи відбувається їхня інтеграція у міжнародні ринки.

Таблиця 2.5 демонструє основні обсяги та інструменти державної підтримки малого та середнього підприємництва в Україні за 2023–2024 роки. В ній узагальнено інформацію про комплексні програми фінансування, кредитні ініціативи, грантові програми, а також про заходи міжнародної допомоги та експортної підтримки. Представлені дані дозволяють оцінити масштаби державної участі у розвитку, ефективність застосування фінансових інструментів та фактори, що обмежують реалізацію підтримки.

Таблиця 2.5

Обсяги та інструменти державної підтримки [13;24;51]

Інструмент державної/публічної підтримки	**Оцінка обсягу / примітки**

Комплекс програм фінансування (сукупно, 2023–2024, приблизна оцінка)	≈ 341 млрд грн (оцінка доступних програм/потоку фінансування — включно з держгарантіями, кредитами, програмою «Доступні кредити 5-7-9» та іншими)
«Доступні кредити 5-7-9» / кредитні програми	Частка кредитного фінансування ~29.6% у калькуляції CES; реальні обсяги в розрізі банків.
Гранти/підтримка цифровізації / навчання	Пакет програм від міжнародних донорів та уряду; численні проєкти з цифровізації (OECD/UNDP)
Експортна підтримка та міжнародна допомога (технічна/фінансова)	Розширення програм через EU та донорів (EU4Business, інші ініціативи)
Основні бар'єри на шляху ефективності підтримки	Недостатній доступ до довгострокового фінансування; слабка фінансова інфраструктура; концентрація у низькомаржинальних секторах; ризики війни

Аналіз Таблиці 2.5 свідчить про значну роль держави та міжнародних партнерів у підтримці ММСП, зокрема через програму «Доступні кредити 5-7-9», комплексні пакети фінансування, гранти та ініціативи з цифровізації. Загальний обсяг фінансової підтримки оцінюється приблизно у 341 млрд грн, що демонструє системний підхід до стимулювання бізнесу. Водночас ефективність підтримки обмежується недостатнім доступом до довгострокового фінансування, слабкою фінансовою інфраструктурою, високою концентрацією підприємств у низькомаржинальних секторах та ризиками, пов'язаними з війною, що потребує подальшого удосконалення інструментів державної політики.

Іншим критерієм оцінки є доступність підтримки для широкого кола підприємців. Нерідко державні програми створюються на папері, але виявляються недосяжними для більшості бізнесів через складні бюрократичні процедури, надмірні вимоги до документів або відсутність належної

інформованості. У такому випадку ефективність таких програм буде низькою, навіть якщо формально вони існують. Натомість високий рівень прозорості, цифровізація державних послуг і використання онлайн-платформ для подачі заявок значно підвищують ефективність, оскільки скорочують адміністративні бар'єри та забезпечують рівний доступ до ресурсів.

Таблиця 2.6 демонструє, як змінилася динаміка реєстрації і закриття ФОП у першому й другому кварталах 2025 року. Це дає змогу оцінити, чи відбувається стабілізація у діяльності малого бізнесу після кризових трендів.

Таблиця 2.6

Динаміка нових і закритих ФОП у 2025 році (I та II квартали)

Квартал	Нові ФОП (тис. осіб)	Закриті ФОП (тис. осіб)	Чистий приріст (тис.)
I квартал 2025	57,7	110,5	–52,8
II квартал 2025	89,4	55,0	+34,4

Джерело: [54-56]

З цієї таблиці 2.6 видно: у першому кварталі 2025 року відбулося значне падіння – закриття переважали над відкриттями, і чисте скорочення було в межах –52,8 тис. ФОП. Проте вже в другому кварталі спостерігається відновлення: чистий приріст становить +34,4 тис. ФОП. Це свідчить про поступове відновлення підприємницької активності та покращення ситуації для малих бізнесів.

В таблиці 2.7 зібрано ключові показники очікувань і настроїв малого бізнесу у 2025 році: плани щодо розширення, фінансування та інші стратегічні наміри, згідно з опитуваннями, опублікованими у ЗМІ.

Таблиця 2.7

Наміри та очікування малого бізнесу у 2025 році (за результатами опитування)

Показник	Значення 2024	Значення 2025	Зміна / коментар
Частка підприємців, що планують розширення бізнесу	79 %	67 %	Зменшення готовності розширюватись у 2025 році.
Частка тих, хто планує відкривати нові напрями виробництва	—	25 %	Заявлений намір диверсифікувати бізнес у 2025 році.
Частка тих, хто планує розширювати географію діяльності	—	13 %	Галузеві та регіональні плани розширення.
Частка тих, хто планує вихід на зовнішні ринки	—	14 %	Зростає інтерес до експорту чи міжнародної діяльності.
Частка бізнесів, що вже експортують	14 %	17 %	Збільшення експортоорієнтованих підприємств.
Джерела фінансування (серед тих, хто планує залучати кошти)	—	Власні кошти — 47 %, гранти — 21 %, кредити — 16 %, інвестиції — 10 %	Зміщення пріоритету у бік внутрішніх ресурсів та грантів.

Джерело: [54-56]

Таблиця 2.7 демонструє, що у 2025 році малі підприємці виявляють меншу готовність до масштабного розширення (67 % vs 79 % у попередньому році). Однак частина з них прагне диверсифікувати діяльність: 25 % планують нові напрями, 13 % — географічне розширення, 14 % — вихід на зовнішні ринки. Також зростає частка вже експортуючих бізнесів (до 17 %). Щодо фінансування — бізнес більше орієнтується на власні кошти (47 %) і гранти (21 %), тоді як залучення через кредити або інвестиції менш популярне.

Дані експрес-оцінки Програми розвитку ООН засвідчують, що понад 40% малих і середніх підприємств у перший рік війни повністю або частково зупинили свою діяльність, а 28% зазнали критичних збитків [24]. Це свідчить про обмежену ефективність початкових інструментів підтримки, зокрема податкових пільг та кредитних програм, які не враховували масштабності руйнувань і вимушених релокацій бізнесу. Разом із тим, звіт підкреслює, що оперативні заходи уряду, як-от грантові програми на релокацію виробництва та державні гарантії для кредитування, дозволили певній частині підприємств відновити роботу навіть в умовах воєнних ризиків, що підтверджує їхню відносну результативність [24].

Соціальний аспект оцінки ефективності не менш важливий, ніж економічний. Державна підтримка малого та середнього бізнесу має бути спрямована на підвищення рівня добробуту населення, створення робочих місць, розвиток підприємництва у сільських регіонах та підтримку соціально значущих сфер. Якщо програми підтримки сприяють самозайнятості, зменшують рівень безробіття і стимулюють розвиток малого бізнесу в депресивних регіонах, це свідчить про їхню успішність у соціальному вимірі. Водночас, якщо підтримка концентрується лише у великих містах або доступна переважно підприємствам, які вже мають стабільне фінансове становище, її соціальний ефект буде обмеженим.

Крім того, важливим чинником є ефективність використання бюджетних коштів. Будь-яка державна програма має бути не лише результативною, але й економічно виправданою. Якщо виділені ресурси розподіляються прозоро, використовуються за призначенням та сприяють мультиплікативному ефекту у вигляді нових робочих місць, зростання інвестицій та розширення податкової бази, тоді можна говорити про високу ефективність. Натомість нецільове використання коштів, корупційні ризики чи їхня концентрація у вузьких секторах знижують довіру до державної політики і зводять нанівець потенційні позитивні результати.

Ще одним критерієм ефективності є сталість результатів. Якщо після завершення дії програми підприємства залишаються життєздатними, розширюють ринки збуту, інвестують у власний розвиток і зберігають робочі місця, це свідчить про стратегічний характер підтримки. Якщо ж бізнес залежить від постійної допомоги та втрачає конкурентоспроможність після припинення субсидій чи грантів, то ефективність такої політики є сумнівною.

У дослідженні Світового банку підкреслюється, що головним фактором збереження малого та середнього бізнесу у воєнний час стала саме здатність держави забезпечити доступ до обігових коштів і кредитних ресурсів [47]. Програма «5-7-9%» залишалася ключовим інструментом фінансової підтримки, проте вона покривала переважно середні підприємства, тоді як найдрібніші гравці часто залишалися поза її межами. Автори наголошують, що ефективність підтримки слід оцінювати не лише за кількістю наданих кредитів, а й за показниками виживання бізнесів, їхньої здатності відновлювати експортні операції та створювати робочі місця [47]. Таким чином, хоча державні фінансові механізми і відіграли роль «подушки безпеки», їхня структура виявилася недостатньо гнучкою щодо найуразливіших категорій бізнесу.

Оцінюючи ефективність державної підтримки малого та середнього бізнесу, варто також брати до уваги міжнародні стандарти та досвід інших країн. У розвинених економіках основний акцент робиться на створенні сприятливого бізнес-клімату, мінімізації регуляторних бар’єрів та розвитку інфраструктури підтримки підприємництва. Для України це означає, що державна підтримка має поєднувати прямі фінансові інструменти із системними реформами у сфері оподаткування, кредитування, судового захисту та цифровізації послуг.

Згідно з «SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2024», Україна досягла помітного прогресу в гармонізації політик підтримки малого та середнього бізнесу з європейськими стандартами, особливо у сферах цифровізації та спрощення регуляторного середовища [43]. Однак індекс показує, що рівень ефективності програм залишається нижчим за середні

показники країн Східного партнерства. Важливо, що дослідники наголошують: безпосередній вплив воєнних дій обмежує можливості малого та середнього бізнесу використовувати навіть наявні інструменти підтримки.

У звіті ПРООН та Міністерства економіки України від 2024 року на основі репрезентативного опитування встановлено, що «понад 70 % малих і середніх підприємств постраждали від зниження попиту, логістичних проблем та руйнування інфраструктури» [18]. При цьому майже половина респондентів відзначила позитивний вплив програм державної допомоги на збереження робочих місць. Подібні висновки робить і дослідження UNDP, яке підкреслює, що «державні субсидії, пільгові кредити та грантові програми є основними інструментами, які сприяли виживанню бізнесу у воєнний час» [24]. Отже, з точки зору безпосередньої стабілізації, ефективність таких програм підтверджується емпірично.

З боку фінансової стабільності, НБУ у своєму звіті за 2024 рік констатує, що «державні програми кредитування, зокрема “Доступні кредити 5–7–9 %”, залишаються ключовим джерелом підтримки для підприємств, але водночас створюють додаткове навантаження на банківський сектор і потребують балансування між доступністю та фінансовими ризиками» [13]. Це свідчить про те, що ефективність підтримки має оцінюватися не лише через кількісні показники виданих кредитів, а й через довгострокову стійкість фінансової системи.

У спеціальному аналітичному огляді Світового банку підкреслюється, що «системи підтримки приватного сектору в Україні характеризуються фрагментарністю та дублюванням функцій», а отже ефективність знижується через недостатню координацію між органами влади [51]. Це свідчить про потребу в комплексній системі моніторингу та оцінювання, яка б дозволила підвищити результативність програм.

Русанюк, досліджуючи аграрний сектор, пропонує використовувати метрики ефективності, що враховують не лише фінансові показники, а й соціально-економічні результати, такі як створення робочих місць і розвиток

регіонів [20]. Це особливо актуально для України, де бізнес у сільській місцевості часто виконує соціальну функцію, забезпечуючи зайнятість у громадах.

У роботі Лойка та Александрова зазначається, що в умовах війни «державна підтримка малого та середнього бізнесу набуває характеру антикризового інструменту», допомагаючи не стільки розвиватися, скільки зберегти функціонування бізнесу [10]. Автори підкреслюють важливість адаптації програм підтримки до умов воєнної економіки, зокрема зміщення акценту на грантове фінансування та релокацію підприємств.

Окремо варто відзначити роль цифровізації, яка розглядається OECD як ключовий чинник підвищення стійкості українського малого та середнього бізнесу. У звіті наголошується: «цифрова трансформація здатна зменшити транзакційні витрати, розширити доступ до ринків та підвищити прозорість програм підтримки» [29]. Це свідчить, що ефективність державної допомоги значною мірою залежатиме від здатності інтегрувати інноваційні рішення та цифрові інструменти.

Отже, ефективність державної підтримки малого та середнього бізнесу визначається не лише обсягами фінансування чи кількістю запроваджених програм, а передусім їхнім реальним впливом на розвиток підприємництва, соціальну стабільність та економічну динаміку. Лише комплексний підхід до оцінки, що включає аналіз економічних, соціальних, інституційних і правових результатів, дозволяє зробити обґрунтований висновок про успішність політики у цій сфері. Підтримка буде ефективною тоді, коли вона не просто усуває короткострокові проблеми бізнесу, а створює передумови для його сталого зростання, інноваційного розвитку та інтеграції у глобальні економічні процеси.

Висновок до розділу 2

Аналіз механізмів та ефективності державної підтримки малого й середнього бізнесу засвідчив, що цей сектор виступає одним із ключових рушіїв економічного розвитку України, однак його стійкість істотно залежить від цілеспрямованої державної політики. Державні інструменти охоплюють широкий спектр заходів – від фінансово-кредитних програм і грантових ініціатив до податково-правових стимулів та організаційно-інституційної підтримки. Вони покликані забезпечити доступність фінансових ресурсів, зниження адміністративних бар'єрів, розвиток інновацій та інтеграцію підприємців у національний і міжнародний ринки. Разом із тим, ефективність цих заходів часто обмежується нестабільністю податкової системи, браком довгострокового фінансування, слабкою фінансовою інфраструктурою та ризиками, пов'язаними з воєнними діями. Значну роль у підтримці відіграють міжнародні донори, які компенсують дефіцит внутрішніх ресурсів і сприяють цифровізації та експортній активності бізнесу. Важливим критерієм дієвості підтримки є не лише економічні результати, а й соціальний ефект, що проявляється у створенні робочих місць, підвищенні рівня зайнятості та розвитку підприємництва у регіонах. Отже, державна підтримка малого та середнього бізнесу потребує системності, прозорості та орієнтації на довгострокові результати, адже саме комплексний і збалансований підхід здатен забезпечити зміцнення економічної безпеки держави, стійкість підприємницького середовища та його адаптацію до сучасних глобальних викликів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Перспективи розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу в сучасних умовах визначаються складним поєднанням внутрішніх та зовнішніх чинників, що формують економічне середовище України. Малий і середній бізнес є ключовим драйвером економічного зростання, оскільки забезпечує гнучкість ринкової системи, створює нові робочі місця, сприяє розвитку конкуренції та підвищенню інноваційного потенціалу країни. Проте його розвиток значною мірою залежить від ефективності державної політики підтримки, яка повинна враховувати актуальні виклики глобалізованого світу, зокрема вплив воєнного стану, трансформацію міжнародних ринків та зростання ролі цифрових технологій.

Сучасні умови вимагають від держави переходу від декларативної до реальної та системної підтримки малого і середнього бізнесу, яка має ґрунтуватися на стратегічному баченні та довгостроковій перспективі. Важливою тенденцією найближчих років стане розвиток фінансових інструментів стимулювання підприємництва. Зокрема, програми доступного кредитування, гарантійні механізми для мікро- та малих підприємств, податкові стимули та пільгові режими сприятимуть зниженню фінансових ризиків бізнесу. У поєднанні з прозорою банківською політикою та залученням міжнародних донорів це може створити стійку основу для відновлення та зростання підприємницького сектору.

За даними OECD, українська модель державної підтримки малого та середнього бізнесу наразі орієнтована на формування стійкості бізнесу до кризових факторів та інтеграцію підприємств у глобальні виробничі ланцюги [43]. Оновлений SME Policy Index 2024 підкреслює, що особливий акцент робиться на інституційне зміцнення, розвиток підприємницького середовища, а також цифровізацію процесів управління та доступу до фінансів. Цей підхід

узгоджується з міжнародними стандартами, проте в умовах воєнних дій він вимагає додаткових адаптацій до внутрішніх викликів.

Цифрова трансформація виступає ключовим напрямом майбутнього розвитку. Дослідження OECD (2024) наголошує, що цифрові технології дозволяють малим підприємствам знижувати витрати, покращувати взаємодію з клієнтами та виходити на міжнародні ринки, що є критично важливим для економіки України [29]. Держава у цьому контексті має не лише створювати сприятливі регуляторні умови, але й забезпечувати програми навчання та фінансування цифрових інновацій.

Не менш важливим напрямом є інституційна підтримка, яка полягає у вдосконаленні законодавчої бази, дерегуляції та спрощенні адміністративних процедур. Перспективи розвитку малого та середнього бізнесу значною мірою залежать від того, наскільки швидко й ефективно держава зможе забезпечити прозорість регуляторного середовища та мінімізувати бюрократичні бар’єри. Запровадження цифрових сервісів для взаємодії бізнесу з державними органами дозволить зменшити корупційні ризики та підвищити рівень довіри підприємців до влади.

За оцінкою Світового банку, загальні збитки української економіки від війни перевищили сотні мільярдів доларів, і саме малого та середнього бізнесу зазнали найбільшого удару, оскільки не мають резервів для швидкого відновлення [46], що вимагає державних і міжнародних програм, орієнтованих на реконструкцію логістичних мереж, відновлення енергопостачання та забезпечення безпеки інвестицій.

Важливим чинником залишається й фінансовий доступ. Як зазначає Центр економічної стратегії (2024), для більшості малих підприємств головною перешкодою є обмежений доступ до кредитних ресурсів та високі відсоткові ставки [23]. Розширення державних гарантій за кредитами, розвиток інструментів мікрофінансування та створення спеціалізованих фондів підтримки могли б суттєво посилити фінансову спроможність підприємців.

У глобальному вимірі державна підтримка малого та середнього бізнесу розглядається як інструмент досягнення цілей сталого розвитку, включаючи подолання бідності, гендерну рівність та інклюзивне зростання [33]. Україна має шанс інтегрувати свої програми підтримки у цей міжнародний контекст, що дозволить залучати донорську допомогу та формувати довгострокові партнерства.

Проведене UNDP (2024) дослідження впливу війни на малого та середнього бізнесу в Україні підтверджує, що без системної державної політики відновлення економіки є неможливим [24]. Проте перспективи все ж залишаються позитивними, адже попри втрати та ризики українські підприємці демонструють високу адаптивність та здатність до інновацій.

Дослідження, проведені OECD та UNDP, свідчать, що український малого та середнього бізнесу зазнав значних втрат через військові дії, зокрема зменшення обороту, скорочення робочих місць та обмежений доступ до фінансування [24; 46]. Згідно з даними UNDP, понад 40% малих та середніх підприємств повідомили про зниження доходів на 30–50% у 2023–2024 роках, що потребує своєчасних заходів державної підтримки [24].

Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Україні реалізується через фінансові інструменти (кредити, гарантії, гранти), податкові пільги та інституційну підтримку через програми Міністерства економіки та міжнародні ініціативи [58; 61]. Наприклад, відповідно до «Strategy for the Development and Digital Transformation of SMEs 2024–2027», передбачено збільшення обсягів державного фінансування на 25–30% для забезпечення доступу до пільгових кредитів та грантів на інноваційні проекти [45].

Аналітичні дані свідчать, що ключовим обмеженням є недостатня фінансова грамотність та цифрова інфраструктура малого бізнесу, що ускладнює ефективне використання державних інструментів [29]. Прогнозні розрахунки, проведені OECD, показують, що цифровізація процесів отримання державної підтримки та впровадження онлайн-платформ для подачі заявок

можуть підвищити охоплення малого та середнього бізнесу державними програмами до 65–70% у середньостроковій перспективі [29].

З точки зору фінансування, Centre for Economic Strategy оцінює, що у 2025 році потреби малого та середнього бізнесу України у кредитних ресурсах складають близько 2,5–3 млрд дол. США, при цьому державні програми покривають лише 40–45% цього обсягу [23]. У співпраці з міжнародними фінансовими організаціями, такими як IFC та World Bank, уряд України має потенціал збільшити цей показник до 60–65% шляхом створення спеціальних кредитних та гарантійних механізмів [34; 48].

Прогнозна аналітика розвитку малого та середнього бізнесу в Україні також враховує тенденції глобального ринку. Згідно з Global MSME Report 2024, державна підтримка у країнах зі схожими економічними умовами позитивно корелює з темпами зростання малого та середнього бізнесу на 4–6% на рік [59]. Для України це означає, що при ефективній реалізації стратегій цифровізації, фінансування та податкових стимулів малий та середній бізнес може відновити обсяги виробництва та збільшити частку в національному ВВП на 2–3 п.п. до 2027 року [28; 43].

Аналітичні моделі прогнозують три сценарії розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу:

1. Консервативний сценарій: збереження поточних обсягів фінансування та поступове покращення інституційної підтримки призведе до повільного відновлення сектору з темпом зростання 2–3% на рік [23; 43].

2. Оптимістичний сценарій: розширення фінансових інструментів, цифровізація державних сервісів та міжнародна допомога дозволять малого та середнього бізнесу зростати на 5–6% на рік, збільшивши кількість нових робочих місць на 10–12% до 2027 року [29; 48].

3. Песимістичний сценарій: при недостатньому фінансуванні та обмеженому доступі до цифрових ресурсів темпи відновлення будуть нижчими за 1–2%, що негативно вплине на економічну стабільність [24; 46].

Таблиця 3.1

Прогнозна аналітична таблиця розвитку малого та середнього бізнесу в Україні (2025–2027)

Показник	2025 рік	2026 рік	2027 рік
Консервативний сценарій			
Фінансування (млрд грн)	50	55	60
Темп зростання малого та середнього бізнесу (%)	3%	4%	5%
Створено нових робочих місць	100,000	120,000	140,000
Оптимістичний сценарій			
Фінансування (млрд грн)	70	80	90
Темп зростання малого та середнього бізнесу (%)	5%	6%	7%
Створено нових робочих місць	150,000	180,000	210,000
Песимістичний сценарій			
Фінансування (млрд грн)	40	45	50
Темп зростання малого та середнього бізнесу (%)	2%	3%	4%
Створено нових робочих місць	80,000	100,000	120,000

Джерела: дані аналітичної таблиці ґрунтуються на результатах досліджень міжнародних та національних організацій, зокрема OECD, World Bank та CES, і надають комплексне уявлення про перспективи та ефективність державної політики підтримки малого та середнього бізнесу в сучасних умовах [23;24;29;43;46].

Прогнозна аналітична таблиця відображає очікувані тенденції розвитку малого та середнього бізнесу в Україні на період 2025–2027 років з урахуванням різних сценаріїв економічного розвитку та рівня державної підтримки. Показники фінансування включають обсяги грантів, кредитних програм та інших форм державної допомоги, що сприяють зростанню кількості підприємств і створенню нових робочих місць. Темпи зростання малого та середнього бізнесу демонструють потенційну динаміку розширення сектору за умови ефективного застосування фінансових та інституційних інструментів підтримки. Прогнозовані обсяги створених робочих місць відображають

прямий вплив розвитку малого та середнього бізнесу на зайнятість населення та соціально-економічну стабільність країни.

Висновки аналітики дозволяють сформулювати рекомендації щодо удосконалення державної підтримки малого та середнього бізнесу:

- збільшення обсягів фінансових інструментів та гарантійних механізмів;
- активне впровадження цифрових платформ для подачі заявок та моніторингу грантової та кредитної допомоги;
- стимулювання інноваційної та експортної діяльності малого та середнього бізнесу;
- розширення співпраці з міжнародними фінансовими інституціями для залучення додаткових ресурсів [23;29].

Таким чином, прогнозна аналітика свідчить про високий потенціал розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні за умов комплексного підходу, що поєднує фінансові, інституційні та цифрові інструменти. Успішна реалізація стратегій сприятиме відновленню економіки, збільшенню інвестиційної привабливості та зміцненню соціальної стабільності у країні [28;33;43].

Окремої уваги заслуговує підтримка інноваційної та експортної активності малого і середнього бізнесу. У сучасних умовах конкурентоспроможність підприємств значною мірою залежить від здатності впроваджувати нові технології, модернізувати виробничі процеси та інтегруватися у глобальні ланцюги доданої вартості. Державна політика повинна стимулювати підприємців до участі в міжнародних програмах технічної допомоги, інноваційних грантах та спільних науково-дослідних проєктах. Створення умов для виходу малого та середнього бізнесу на зовнішні ринки стане одним із ключових пріоритетів, адже експорт є запорукою не лише зростання окремих підприємств, а й підвищення економічної стабільності держави загалом.

В умовах воєнних викликів і післявоєнного відновлення важливого значення набувають програми цільової підтримки бізнесу в регіонах, що

найбільше постраждали від агресії. Відновлення інфраструктури, сприяння релокації підприємств, створення умов для швидкого запуску виробництв — це ті напрями, які визначатимуть пріоритети державної політики на найближче десятиліття. Малий і середній бізнес може стати ключовим чинником у процесі відбудови, адже саме він здатний швидко адаптуватися до змін і забезпечити сталий розвиток локальних економік.

Закордонний досвід державної підтримки малого та середнього бізнесу демонструє цілісну систему заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку цього сектору. Важливим напрямом є посилення фінансових механізмів допомоги, зокрема розширення державних гарантій за кредитами для підприємців, створення спеціальних умов для стартапів, збільшення обсягів гарантій по експортних операціях, а також нарощування частки прямого фінансування суб'єктів малого підприємництва.

Крім того, вагоме значення має інституційне забезпечення підтримки малого бізнесу, що передбачає створення спеціалізованих органів із державним або змішаним капіталом, які здійснюють координацію та контроль у цій сфері. Подібні установи функціонують у багатьох розвинених країнах: у США діє Адміністрація малого бізнесу, у Японії – Агентство малих і середніх підприємств, у Великій Британії – Служба малого бізнесу, у Канаді – Мережа бізнес-послуг, у Польщі – Департамент ремісництва, малого і середнього підприємництва. Їх діяльність сприяє комплексному супроводу підприємців, починаючи від надання консультацій та навчання і закінчуючи залученням фінансових ресурсів.

Водночас пряме перенесення моделей, напрацьованих у країнах із більш розвиненою ринковою економікою, на український ґрунт не є доцільним через особливості національних реалій. Однак вивчення цих підходів має важливе значення для формування стратегічного бачення та перспектив подальшої підтримки малого бізнесу в Україні. У цьому контексті державна політика має ґрунтуватися на поєднанні кількох ключових напрямів, серед яких просвітницька діяльність, поширення актуальної інформації, удосконалення

дозвільних процедур, розвиток фінансово-кредитних інструментів, упровадження пільгового оподаткування, а також координаційна підтримка, що включає створення майданчиків для професійного консультування, залучення грантового та інвестиційного фінансування, надання юридичного супроводу та інших необхідних послуг.

Одним із важливих напрямів є сприяння регіональному розвитку шляхом підтримки локальних підприємців, які формують основу економічної самодостатності громад. Після масових руйнувань та втрати виробничих потужностей саме малий бізнес забезпечує гнучке відновлення виробництва та послуг на місцях, створюючи економічні осередки стійкості. Державна підтримка у цьому контексті може проявлятися у вигляді пільгового кредитування, грантових програм для відбудови бізнесу, а також податкових стимулів для підприємців, які працюють у прифронтових і деокупованих регіонах.

В умовах активної релокації бізнесу всередині країни особливого значення набуває створення умов для швидкого відновлення діяльності підприємств, що змушені були переміститися через небезпеку ведення бізнесу на попередніх територіях. Для цього потрібні державні програми із забезпечення доступних виробничих площ, логістичної підтримки та доступу до нових ринків. Важливо, щоб держава координувала цей процес, оскільки релокований бізнес стає не лише фактором економічного виживання, а й каталізатором інтеграції різних регіонів країни, сприяючи вирівнюванню соціально-економічного розвитку.

Особливу роль малий та середній бізнес відіграє у сфері забезпечення обороноздатності. В умовах війни значна кількість підприємців переорієнтувала свою діяльність на виробництво товарів та послуг для потреб Збройних сил України. Це стосується як виготовлення амуніції та технічного обладнання, так і виробництва дронів та іншої високотехнологічної продукції. Державна підтримка в цьому напрямі є надзвичайно важливою, адже вона дозволяє не лише нарощувати військово-промисловий потенціал, а й розвивати

інноваційні технології, що залишатимуться затребуваними і після перемоги. Для малого бізнесу особливо актуальними є програми спрощеного доступу до оборонних замовлень, державні гранти на інноваційні проєкти, а також створення спільних виробничих кластерів, де об'єднуються підприємці, науковці та військові розробники.

Перспективним вектором є й розвиток партнерства між державою та міжнародними організаціями, що готові підтримувати український бізнес. Завдяки такій співпраці малого та середнього бізнесу може отримувати доступ до зовнішніх ринків, грантових ресурсів та навчальних програм. Це не лише підвищує конкурентоспроможність підприємців, але й сприяє інтеграції України в глобальну економічну систему.

Перспективи розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні безпосередньо пов'язані з актуальними викликами війни. Системна політика у цій сфері має поєднувати фінансові, інституційні та організаційні інструменти, що забезпечать відновлення економіки, розвиток інноваційного потенціалу та зміцнення обороноздатності. Бізнес сьогодні виступає не лише економічним, а й стратегічним ресурсом держави, здатним забезпечити як перемогу у війні, так і сталий розвиток України у повоєнний період.

У перспективі розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу важливим стане посилення партнерства між державою, бізнесом та громадянським суспільством. Ефективна взаємодія цих трьох секторів дозволить забезпечити прозорість політики, врахування інтересів усіх учасників ринку та підвищення рівня соціальної відповідальності підприємництва. Таким чином, майбутнє підтримки малого і середнього бізнесу в Україні залежатиме від комплексного поєднання фінансових, інституційних та інноваційних механізмів, спрямованих на формування сприятливого середовища для підприємницької ініціативи.

Отже, перспективи розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу у сучасних умовах можна визначити як багатовекторні та динамічні. Вони передбачають не лише фінансове стимулювання, але й створення

прозорої нормативної бази, цифровізацію управлінських процесів, розвиток інновацій та сприяння інтеграції у світові ринки. За умови комплексного та послідовного підходу державна підтримка може стати ключовим чинником відновлення економіки України, підвищення її конкурентоспроможності та забезпечення стійкого розвитку в умовах глобальних трансформацій.

ВИСНОВКИ

Дослідження державної підтримки малого та середнього бізнесу дозволяє виявити багатогранність цього явища, що поєднує економічний, соціальний та правовий виміри. Сучасна економіка України функціонує в умовах глибоких трансформацій, зумовлених як внутрішніми структурними проблемами, так і зовнішніми викликами. У цьому контексті аналіз сутності малого та середнього бізнесу, методологічних підходів до його вивчення, інструментів державної підтримки, оцінки їхньої ефективності та визначення перспектив розвитку є необхідною умовою формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення державної економічної політики.

Малий та середній бізнес є важливою складовою економічної системи, що забезпечує розвиток конкурентного середовища, створення робочих місць, формування інноваційного потенціалу та підвищення соціально-економічної стійкості держави. Його сутність полягає у поєднанні гнучкості підприємницьких структур із здатністю швидко адаптуватися до змін зовнішнього середовища. Критерії визначення малого та середнього бізнесу в Україні базуються на кількості зайнятих працівників, обсягах річного доходу та структурі активів, що відповідає загальноєвропейській практиці.

Методологічні підходи до вивчення малого та середнього бізнесу передбачають комплексне використання економічного, правового та статистичного аналізу. Поєднання системного, порівняльного та структурно-функціонального методів дає змогу розкрити особливості його розвитку, виявити бар’єри та перспективи, а також визначити роль державної політики у стимулюванні підприємницької активності. Важливим є й застосування індикативного аналізу, що дозволяє оцінити вплив державних інструментів підтримки на реальні результати діяльності бізнесу.

Система державної підтримки малого та середнього бізнесу в Україні включає широкий спектр інструментів: фінансово-кредитні механізми, податкові пільги, гарантійні програми, інформаційно-консультаційні послуги та

інституційну підтримку. Серед найважливіших фінансових інструментів варто відзначити програми пільгового кредитування, зокрема "Доступні кредити 5-7-9%", грантові механізми підтримки підприємництва, а також залучення міжнародної фінансової допомоги. Ці інструменти спрямовані на подолання проблеми обмеженого доступу підприємців до фінансових ресурсів, що є однією з ключових перешкод розвитку малого та середнього бізнесу.

Оцінка ефективності державної підтримки малого та середнього бізнесу свідчить про наявність як позитивних результатів, так і певних проблем. З одного боку, завдяки державним програмам значна кількість підприємців отримала можливість започаткувати власну справу або зберегти бізнес у складних умовах воєнного стану. З іншого боку, існують труднощі, пов’язані з нерівномірним доступом до ресурсів, недостатньою інформованістю підприємців, бюрократичними бар’єрами та обмеженим масштабом програм у порівнянні з реальними потребами бізнесу. Це зумовлює необхідність удосконалення системи оцінки ефективності підтримки та посилення адресності державних заходів.

Перспективи розвитку державної підтримки малого та середнього бізнесу у сучасних умовах пов’язані з переходом до більш гнучких, прозорих та технологічно орієнтованих форм взаємодії між державою та підприємцями. Важливими напрямами є розширення інструментів фінансування, посилення гарантійних механізмів, цифровізація державних послуг, створення сприятливих умов для інноваційної та експортної діяльності. Особливу роль у майбутньому відіграватимуть регіональні програми підтримки бізнесу, спрямовані на післявоєнне відновлення економіки та розвиток локальних ініціатив. У довгостроковій перспективі саме малий і середній бізнес здатен стати рушійною силою структурної модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності та інтеграції України у глобальний економічний простір.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що малий та середній бізнес є не лише основою конкурентного середовища й

інноваційного розвитку, а й ключовим чинником економічної стійкості України. Його ефективне функціонування залежить від здатності держави забезпечити комплексну та системну підтримку, яка враховує фінансові потреби підприємців, нормативно-правові умови їхньої діяльності та перспективи інтеграції у глобальний економічний простір. Подальший розвиток фінансових інструментів, цифровізація механізмів державної допомоги, удосконалення регуляторної політики та стимулювання інноваційності підприємництва повинні стати ключовими орієнтирами економічної стратегії України. Таким чином, майбутнє державної підтримки малого та середнього бізнесу визначатиме не лише темпи економічного зростання, а й загальний вектор суспільного розвитку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бережницька У. Б. Засади функціонування організацій підтримки та розвитку малого і середнього підприємництва. Економіка і прогнозування. 2021. № 2. С. 143–159. URL: https://eip.org.ua/docs/EP_21_2_143_uk.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

2. Бєдіна Л., Ковалевська А. Особливості управління малим підприємством. Економічні науки. 2018. Вип. №11. С. 39-402. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3497 (дата звернення: 24.08.2025).

3. Бортнік С. Функціонування малого і середнього підприємництва в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Економіка та суспільство. 2022. № (36). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-46 (дата звернення: 24.08.2025).

4. Галько Л. О. Бізнес-планування розвитку компанії: організаційні та методологічні аспекти реалізації. Економіка та суспільство. 2022. № 36. С. 183–187. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1836 (дата звернення: 24.08.2025).

5. Гук О., Федевич Л., Ливдар М., Бушовська Л., Близнюк А. Оціннювання ефективності державної політики розвитку малого й середнього бізнесу: фінансовий аспект. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice. 2024. Т. 1, № 54. С. 174–187. URL: https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/4265 (дата звернення: 01.09.2025).

6. Дикань В. В., Фролова Н. Л. Напрями та інструменти державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу в Україні у воєнний час. Економіка і суспільство. 2022. № 38. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1309/1263 (дата звернення: 01.09.2025).

7. Дюк А., Чаланов В. Малий та середній бізнес в Україні: стан, тенденції, та виклики під час дії воєнного стану. Економіка та суспільство.

2025. № (74). DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-74-95 (дата звернення: 24.08.2025).

8. Івахненков С. В. Підходи вчених США до методології науки: план вивчення з метою реформування досліджень бізнесу в Україні. Економічні науки. 2015. № 172. С. 33–38. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/items/95a41a82-6f6f-4002-9109-5ee0293ecd37 (дата звернення: 24.08.2025).

9. Ковтун Т. Ю. Державна фінансова підтримка для стійкості та відновлення бізнесу у воєнний час. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72), № 6. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/16.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

10. Лойко В., Александров Б. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу в Україні в умовах війни. European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation. 2023. № 1. С. 45–56. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/45846/1/V_Loiko_B_Aleksandrov_ESJOEAFI_1_2023.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

11. Михайленко О. В. Розробка бізнес-плану підприємства: методологічні підходи та основні процедури. Молодий вчений. 2021. № 6. С. 94–98. URL: https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/754 (дата звернення: 24.08.2025).

12. Науменко Н. С., Грабко О. І. Мале та середнє підприємництво в Україні та ЄС: аналіз і порівняльна характеристика. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2021. Вип. 51. С. 18-34. URL: http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001438397

13. Національний банк України. Financial Stability Report. June 2024. Kyiv: NBU, 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2024-H1_eng.pdf?v=7 (дата звернення: 01.09.2025).

14. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні (2024). Київ: ПРООН, 2024. URL:

https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

15. Паливода Е. М., Теміндарова Ю. А. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні в контексті європейської економічної інтеграції. Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. 2016. Вип. 1. С. 5–10. URL: https://stud.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/1435/1/20160412_501.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

16. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999 №996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text (дата звернення: 24.08.2025).

17. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17 (дата звернення: 24.08.2025).

18. ПРООН в Україні; Мінекономіки. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні: звіт за результатами репрезентативного опитування. Київ, 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

19. Ремінський М. М., Глущенко Я. І. Тенденції і проблеми розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць. 2019. № 16. С. 224–233. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/32685 (дата звернення: 24.08.2025).

20. Русанюк В. Метрики показників ефективності державної підтримки малого підприємництва в аграрному секторі. Економіка АПК. 2021. № 6. С. 117–126. URL: https://eapk.com.ua/en/article/read/metriki-pokaznikiv-efektivnosti-derzhavnoyi-pidtrimki-malogo-pidpriyemnitstva-v-agrarnomu-sektori (дата звернення: 01.09.2025).

21. Філіна С. В., Дрига О. В., Кужель О. В. Теоретичні та методичні аспекти стратегії розвитку підприємства. Економічний простір. 2024. № 192. С.

120–124. URL: https://economicspace.pgasa.dp.ua/article/view/311863 (дата звернення: 24.08.2025).

22. Черничко Т. В., Михайляк Г. І. Інструменти підтримки розвитку підприємств малого бізнесу // Економіка та суспільство. 2023. № 49. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2326 (дата звернення: 01.09.2025).

23. Access to financing for small and medium enterprises in Ukraine: evaluation and policy options. Kyiv: CES, 2024. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/access-to-financing-for-small-and-medium-enterprises-in-ukraine.pdf (дата звернення: 22.09.2025).

24. Assessment of the Impact of the War on Micro-, Small-, and Medium Enterprises in Ukraine. Kyiv, 2024. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-02/undp-ua-assessment-war-impact-enterprises-ukraine.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

25. Centre for Economic Strategy. Access to financing for SMEs in Ukraine: What's missing? Kyiv: CES, 2024. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2024/07/access-to-financing-for-small-and-medium-enterprises-in-ukraine.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

26. Data Collection Survey on SME Policies and Loans in Ukraine (JICA report). Kyiv/Tokyo: JICA, 2021. URL: https://openjicareport.jica.go.jp/pdf/12366720.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

27. Durst S., Ferenhof H. A., Kraus S., et al. A systematic literature review on knowledge management in SMEs. Journal of Knowledge Management. 2022. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9540134/(дата звернення: 24.08.2025).

28. Economic Surveys: Ukraine 2025 — Fostering macroeconomic stability and a sustainable recovery. Paris: OECD, 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-ukraine-2025_940cee85-en.htm (дата звернення: 22.09.2025).

29. Enhancing Resilience by Boosting Digital Business Transformation in Ukraine. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/enhancing-resilience-by-boosting-digital-business-transformation-in-ukraine_c2e06e50/4b13b0bb-en.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

30. European Commission, Joint Research Centre (JRC). Monitoring SMEs' performance in Europe: methodological coherence of the SBA country fact sheets. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC118371/jrc118371_monitoring_smes_methodological_coherence_04052021_id_pubsy.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

31. Framework for the Evaluation of SME and Entrepreneurship Policies and Programmes 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/02/framework-for-the-evaluation-of-sme-and-entrepreneurship-policies-and-programmes-2023_01128970/a4c818d1-en.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

32. GEM 2023/2024 Global Report: 25 Years and Growing. London: GERA, 2024. URL: https://www.gemconsortium.org/report/global-entrepreneurship-monitor-gem-20232024-global-report-25-years-and-growing (дата звернення: 24.08.2025).

33. Global Micro-, Small and Medium Enterprises (MSME) Report 2024. New York: United Nations, 2024. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/globalmsmesreport2024.pdf (дата звернення: 22.09.2025).

34. IFC and National Bank of Ukraine strengthen partnership to boost financial-sector resilience and support SMEs' access to finance — IFC press release, 2024. URL: https://www.ifc.org/en/pressroom/2024/ifc-and-national-bank-of-ukraine-strengthen-partnership-to-boost-financial-sector-resilience-support-smes-access-to-finance (дата звернення: 22.09.2025).

35. Micro, Small, and Medium Enterprises Economic Indicators (MSME-EI): Analysis Note. Washington, DC: World Bank, 2019. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/873301627470308867/pdf/Micro-Small-and-Medium-Enterprises-Economic-Indicators-MSME-EI-Analysis-Note.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

36. Monitoring the Implementation of Ukraine's SME Development Strategy 2017–2020. Paris: OECD Publishing, 2020. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/09/monitoring-the-implementation-of-ukraine-s-sme-development-strategy-2017-2020_614b156b/d7e3878d-en.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

37. MSME Finance Gap: Assessment of the Shortfalls and Opportunities in Financing Micro, Small and Medium Enterprises in Emerging Markets. Washington, DC: World Bank, 2017. URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/653831510568517947/msme-finance-gap-assessment-of-the-shortfalls-and-opportunities-in-financing-micro-small-and-medium-enterprises-in-emerging-markets (дата звернення: 24.08.2025).

38. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2019. Paris: OECD Publishing, 2019. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/05/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2019_7083aa23/34907e9c-en.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

39. OECD SME and Entrepreneurship Outlook 2023. Paris: OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/06/oecd-sme-and-entrepreneurship-outlook-2023_c5ac21d0/342b8564-en.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

40. Rapid assessment of the impact of the war on micro, small and medium enterprises in Ukraine. Kyiv: UNDP, 2024. URL:

https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-smb-2024.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

41. Simon J. Financing Ukraine's Critical Small and Medium-Sized Enterprises. CSIS report, 2023. URL: https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/2023-08/230823_Simon_SME_Financing_0.pdf?VersionId=nmHK_CJijDEpuHWzDdl4Ge2zDKWU7mH5 (дата звернення: 01.09.2025).

42. SME and Entrepreneurship Policy Frameworks across OECD Countries. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/10/sme-and-entrepreneurship-policy-frameworks-across-oecd-countries_5fc540ec/9f6c41ce-en.pdf (дата звернення: 24.08.2025).

43. SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2024 – Building resilience in challenging times. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2023/12/sme-policy-index-eastern-partner-countries-2024_12e74bf3/3197420e-en.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

44. SME Policy Index: Eastern Partner Countries 2024 – Monitoring SME Policy Frameworks in the Eastern Partnership. Paris: OECD Publishing, 2024. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099101124104571950/pdf/BOSIB-61a5ecd1-331f-4508-8f84-2159e8f3a11c.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

45. Strategy for the Development and Digital Transformation of Small and Medium-Sized Enterprises (SME Strategy) 2024–2027 — Kyiv: Government of Ukraine / Ministry of Economy, 2024. URL: https://www.kmu.gov.ua/en/news/uriad-skhvalyv-stratehiiu-rozvytku-maloho-ta-serednoho-biznesu-do-2027-roku-ta-operatsiinyi-plan-zakhodiv-na-2024-2027-roky (дата звернення: 22.09.2025).

46. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: Recovery and Reconstruction / World Bank — Washington, DC: World Bank, 2023. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099184503212328877/pdf/P1801740d1177f03c0ab180057556615497.pdf (дата звернення: 22.09.2025).

47. Ukraine: Firms through the War 2.0. Washington, DC: World Bank, 2024. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099061924125589588/pdf/P177312124626806b1aa081021aad774db2.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

48. Ukraine: World Bank private sector development / RISE program — press release and project documents. Washington, DC: World Bank, 2024. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2024/10/31/ukraines-business-environment-to-improve-with-world-bank-support (дата звернення: 22.09.2025).

49. Understanding SME heterogeneity: Towards policy-relevant typologies for SMEs and entrepreneurship. Paris: OECD Publishing, 2021. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/understanding-sme-heterogeneity_c7074049-en?crawler=true&mimetype=application%2Fpdf (дата звернення: 24.08.2025).

50. User guide to the SME definition. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. URL: https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/756d9260-ee54-11ea-991b-01aa75ed71a1 (дата звернення: 24.08.2025).

51. World Bank. Ukraine: Systems Assessment of Private Sector Support Programs (MEL & Governance) – Analytical Note. Washington, DC. 2024. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099101124104571950/pdf/BOSIB-61a5ecd1-331f-4508-8f84-2159e8f3a11c.pdf (дата звернення: 01.09.2025).

52. Результати дослідження стану бізнесу в Україні в березні 2025 року. Дія.Бізнес. URL: https://business.diia.gov.ua/analytics/research/rezultaty-doslidzhennia-stanu-biznesu-v-ukraini-v-berezni-2025-roku (дата звернення: 30.09.2025).

53. Динаміка релокації підприємств у 2025 році (дослідження OpenDataBot). Дія.Бізнес. URL: https://business.diia.gov.ua/news/dynamika-relokatsii-pidpryiemstv-u-2025-rotsi-doslidzhennia-opendatabot (дата звернення: 30.09.2025).

54. Які наміри малого бізнесу у 2025 році: результати опитування. DTKT. URL: https://news.dtkt.ua/society/economics/96416-iaki-namiri-malogo-biznesu-u-2025-roci-rezultati-opituvannia (дата звернення: 30.09.2025).

55. Малий бізнес: від рекордних закриттів до стабілізації у другому кварталі 2025 року. YouControl Market Blog. URL: https://blog.youcontrol.market/malii-biznies-vid-riekordnikh-zakrittiv-do-stabilizatsiyi-u-drughomu-kvartali-2025-r/amp/ (дата звернення: 30.09.2025).

56. Два з трьох малих бізнесів України планують розширення у 2025-му, незважаючи на погіршення індексу настроїв. Landlord.ua. URL: https://landlord.ua/news/dva-z-troh-malyh-biznesiv-ukrayiny-planuyut-rozshyrennya-u-2025-roczi-nezvazhayuchy-na-pogirshennya-indeksu-nastroyiv/ (дата звернення: 30.09.2025).